

Položaj osetljivih grupa u procesu pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji

PREGLED STANJA: POLOŽAJ MLADIH
10.12.2021.

Položaj osetljivih grupa iz aspekta ispunjavanja obaveza u procesu pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji

Evropske integracije predstavljaju strateški cilj Vlade Republike Srbije. Proces usvajanja neophodnih zakonskih regulativa i jačanje administrativnih kapaciteta kontinuirano teče od početka pristupnih pregovora 2014. godine. Međutim, radi unapređenja procesa pristupanja Evropska unija (EU) je 5. februara 2020. godine usvojila novu metodologiju pristupanja pod nazivom „Unapređenje procesa pristupanja – kredibilna perspektiva EU za Zapadni Balkan”.¹ Evropska komisija je 9. marta 2021. godine usvojila dokument kojim se nova metodologija primenjuje i na Srbiju i Crnu Goru.² Ova metodologija izmenila je način praćenja uspešnosti Srbije u procesu pristupanja EU tako da se radi dinamičnijeg procesa i ubrzanja reformi koje kandidati treba da sprovedu, pregovaračka poglavlja organizuju po tematskim klasterima. Pregovori će se otvarati u svim poglavljima iz klastera odjednom, nakon što se ispune merila za otvaranje poglavlja. Pregovaračka poglavlja su podeljena u 6 klastera: 1. Osnove; 2. Unutrašnje tržište; 3. Konkurentnost i inkluzivni rast; 4. Zeleni dogovor i održiva povezanost; 5. Resursi, poljoprivreda i kohezija; 6. Spoljni odnosi.

Osetljive grupe svoje mesto imaju prevashodno u okviru prvog (poglavljje 23 Pravosuđe i osnovna prava) i trećeg klastera (poglavljje 19 Socijalna politika i zapošljavanje), a prožimaju se i kroz ostale klastere na svojevrstan način. Ovakva metodologija donela je izvesne promene i unutar institucionalnog sistema Republike Srbije te je u maju 2021. godine usvojena Odluka o formiranju Koordinacije za vođenje pregovora o pristupanju Republike Srbije Evropskoj uniji i Tima za podršku pregovorima.³ Na taj način se nastojalo uskladiti sa novom metodologijom praćenja uspeha u pristupanju Srbije Evropskoj uniji ali i pored izvesnih aktivnosti 2020. godine Srbija nije otvorila nijedno poglavljje, a ni očekivani treći klaster tokom prve polovine 2021. godine. 2020. godina u pogledu evropskih integracija ostaće upamćena kao godina izmene postojećih okvira i prioriteta EU ali i po COVID 19 epidemiji koja je između ostalog negativno uticala na dinamiku procesa evropskih integracija Srbije. Ipak, pomaci postoje. Vlada Republike Srbije usvojila je Pregovaračku poziciju i Akcioni plan za Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje i revidirani Akcioni plan za Poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava. Sa druge strane primetno je kašnjenje u sprovođenju aktivnosti koje su predviđene ovim planovima koje su važne

za unapređenje položaja osetljivih grupa. Aktivnosti se, pre svega, odnose na poboljšanje strateškog i zakonodavnog okvira i drugih javnih politika od značaja za unapređenje položaja osetljivih grupa. Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike je okončan, a izrada sličnog dokumenta nije predviđena što je značajno imajući u vidu da ne postoji sveobuhvatni dokument koji uvezuje politike zapošljavanja, obrazovanja, socijalne zaštite i sl. Dodatno, sprovođenje strukturnih reformi u oblasti socijalne zaštite i inkluzije definisanih Programom ekonomskih reformi već nekoliko godina ocenjeno je kao ograničeno (*limited*), nedovoljno (*insufficient*) ili delimično (*partial*) implementirano od strane Evropske komisije.⁴

Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije pokrenuo je inicijativu za izradu analitičkog osvrta na položaj osetljivih grupa u kontekstu pristupanja EU sa sledećim ciljem:

- da se poveća vidljivost izazova sa kojima se suočavaju ranjive društvene grupe u Republici Srbiji;
- da se informišu zainteresovane strane o trenutnim procesima u razvoju strateškog i zakonskog okvira u oblasti socijalnog uključivanja;
- da se podstakne dijalog i saradnja na ispunjavanju obaveza u procesu pristupanja Srbije EU u oblasti socijalnog uključivanja.

Serijski informativno-analitički pregledi stanja o položaju ranjivih grupa u kontekstu ispunjavanja obaveza u procesu evropskih integracija namenjena

je širokom krugu zainteresovanih strana: donosiocima odluka, državnoj administraciji i zaposlenima u jedinicama lokalne samouprave, razvojnim partnerima, organizacijama civilnog društva, akademskoj zajednici, novinarima/kama i drugim akterima.

Pregled stanja obuhvata sledeće osetljive grupe: osobe sa invaliditetom, LGBTI, žene, deca, stariji, mladi, Romi i Romkinje, nacionalne manjine, migrante i tražioce azila i osobe koje žive sa HIV-om. Ova analiza tiče se položaja mladih u procesu pristupanja Srbije Evropskoj uniji.

Položaj mladih u Republici Srbiji

U skladu sa Zakonom o mladima⁵ u Republici Srbiji mladima se smatraju lica starosti od 15 do 30 godina, te će i u okviru ovog pregleda fokus, uglavnom, biti na toj starosnoj kategoriji.⁶

Prema poslednjoj objavljenoj proceni broja stanovništva sa kraja 2020. godine, mladih starosti od 15 do 30 godina ima 1.210.353 i čine 17,6% populacije u Srbiji, odnosno skoro tačno 1/6 stanovništva. U periodu 2011–2020 primetan je depopulacioni trend u Srbiji za stanovništvo radnog uzrasta (15–64). Taj trend odlikuje i kohortu mladih (15–30), pa je referentnom periodu došlo do smanjenja broja mladih (15–30) za 206,8 hiljada lica.⁷

U Republici Srbiji razvijen je institucionalni i zakonodavni i strateški okvir usmeren ka mladima. Položaj mladih, međutim, često je ocenjen kao nezadovoljavajući, prvenstveno zbog položaja mladih na tržištu rada, ali i kvaliteta obrazovnog sistema.⁸

Prema Istraživanju položaja i potreba mladih u Republici Srbiji u 2020. godini, najviše mladih je istaklo da smatra da su nezaposlenost i ekonomski problemi najveći problem sa kojim se suočavaju (26,4% mladih), slede postojeći obrazovni sistem i kvalitet nastave (11,9%), nedostatak kulturnih i sportskih dešavanja za mlade (11,8%), korupcija i kriminal (11%) i nedostatak mogućnosti u mestu gde žive (10,7%).⁹

Nedostatak ekonomskih mogućnosti i mogućnosti zaposlenja navodi mlade na emigraciju. Tokom 2020. godine čak 53% mladih bilo je spremno da napusti Republiku Srbiju iz ekonomskih razloga.¹⁰ Dodatno, mladi ocenjuju da se u inostranstvu njihovo znanje više ceni, dok je sistem vrednosti u Republici Srbiji takav da se sve dobija novcem i poznanstvima, a ne znanjem, te da nisu motivisani da se obrazuju.¹¹

Stavovi mladih prema EU uglavnom su neutralni (49%) i negativni (30%). U poređenju sa prethodnom godinom, primetan je pad negativne reakcije, blag porast pozitivne i značajniji porast neutralne reakcije. Kada su u pitanju stavovi mladih prema ulasku Republike Srbije u EU tokom poslednje dve godine prekinut je trend pada podrške članstvu i ponovo je više mladih koji pružaju podršku ulasku Republike Srbije u EU u odnosu na broj mladih koji se protive takvoj opciji. Tokom 2021. godine 39% mladih podržavalo je ulazak Srbije u EU, 33% nije za ulazak, dok 28% mladih ne zna. Mladi smatraju da Srbija još uvek nije postala članica EU najviše zbog toga jer Srbija ne želi da prizna Kosovo*¹² (58,1%), kao i zbog toga što Srbija nije sprovela sve reforme neophodne za članstvo (57,9%).¹³

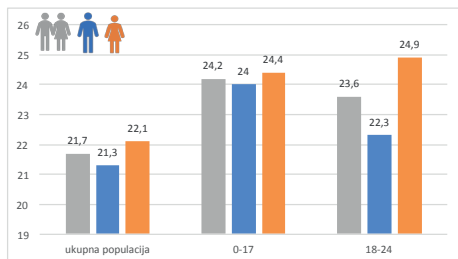
Socio-ekonomski položaj mladih u Republici Srbiji

U okviru ovog poglavlja bavimo se socio-ekonomskim položajem mladih u Republici Srbiji kroz sagledavanje njihovog materijalnog položaja, položaja na tržištu rada, obrazovanja, te zdravlja i bezbednosti mladih. Na kraju poglavlja bavimo se društvenom participacijom mladih.

Materijalni položaj mladih

Prema najnovijim podacima Republičkog zavoda za statistiku, 2020. godine, u Republici Srbiji mladi su najviše bili izloženi riziku od siromaštva. Dok je stopa rizika siromaštva za celokupnu populaciju iznosila 21,7%, kod dece i mladih starosti do 18 godina, iznosila je 24,2%, a kod mladih starosti 18-24 godine 23,6%.¹⁴

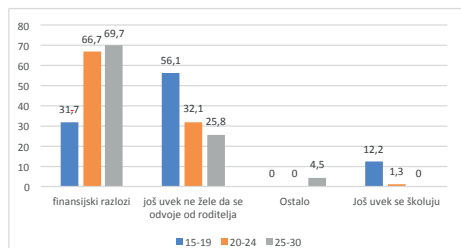
Grafikon 1. Stopa rizika od siromaštva dece i mladih, po starosti i polu, 2020. godine

Izvor: SILC, RZS

Loša finansijska situacija razlog je za izostanak osamostaljenja mladih od roditelja. Čak 59,9% mladih koji se nisu osamostalili od roditelja kao razlog za ovakvu situaciju navodi finansijske razloge (nedovoljna ili izostanak ličnih primanja, roditelji ne žele da plaćaju). Ovi razlozi još više dolaze do izražaja u kategoriji mladih starosti od 25 do 30 godina. Čak 69,7% mladih iz ove kategorije nije se osamostalilo zbog finansijskih razloga.¹⁵

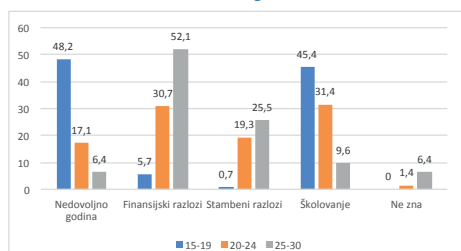
Grafikon 2. Glavni razlozi za neosamostaljivanje od roditelja, 2020. godine

Izvor: Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje, Ninamedia Research

Finansijski razlozi ujedno su u velikom broju slučajeva i razlog za odlaganje osnivanja porodice. Nepostojanje ili nedovoljna primanja razlog su za odlaganje zasnivanja porodice kod 26,7% mladih, dok su stambeni razlozi (povezani sa finansijskim stanjem – ne poseduju i ne mogu da poseduju svoj stan) razlog za 13,8% mladih.¹⁶

Grafikon 3. Razlozi za neosnivanje porodice među mladima, 2020. godine

Izvor: Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje, Ninamedia Research

Tržište rada

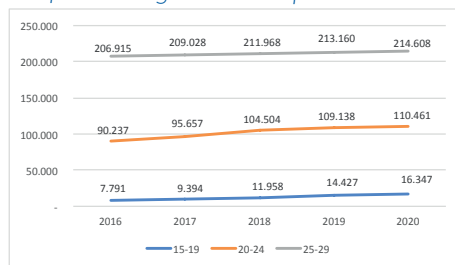
Materijalni položaj mladih odraz je njihovog položaja na tržištu rada. Položaj mladih na tržištu rada, moguće je sagledati kroz podatke Nacionalne službe za

zapošljavanje o registrovanoj zaposlenosti i nezaposlenosti i kroz podatke iz Ankete o radnoj snazi Republičkog zavoda za statistiku.

U Republici Srbiji tokom 2020. godine bilo je 341.416 zaposlenih mladih osoba starosti 15 do 29 godina, što je 15,4% ukupnog broja registrovanih zaposlenih. Najviše mladih bilo je u kategoriji 25-29 godina. U odnosu na 2019. godinu broj zaposlenih mladih porastao je za 4.691. Najveće povećanje zabeleženo je u okviru kategorije 15-19 godina (1.920).¹⁷

Prosečna neto zarada mladih starosti 15-29 godina, u septembru 2020. godine iznosila je 45.936 dinara, dok je bruto zarada iznosila 63.247 dinara. U istom periodu prosečna neto zarada u Republici Srbiji iznosila je 59.698 dinara, odnosno 82.515 dinara bruto. Najvišu zaradu među mladima imala je starosna grupa 25-29 godina (neto 55.410 dinara), a najnižu najmlađa starosna grupa 15-19 godina (neto 37.887 dinara).¹⁸

Grafikon 4. Registrovana zaposlenost mladih

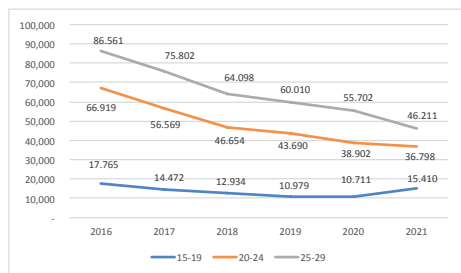

Izvor: RZS

Prema zvaničnim podacima Nacionalne službe za zapošljavanje, broj mladih koji su nezaposleni u oktobru 2021. godine iznosi 98.419, što predstavlja ukupno 20,4% od ukupnog broja nezaposlenih. U odnosu na prethodnu godinu, nezaposlenost mladih

opala je za 6.283 mlade nezaposlene osobe, odnosno za 6%.¹⁹

Grafikon 5. Registrovana nezaposlenost mladih

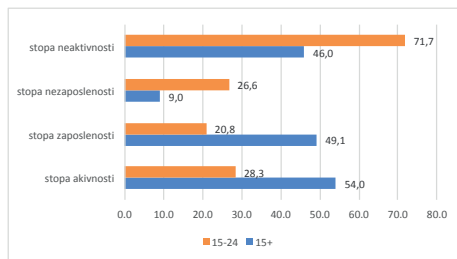

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje
Napomena: Podaci za 2021. godinu odnose se na mesec oktobar

Prema podacima Ankete o radnoj snazi, tokom 2020. godine, aktivnost mladih starosti 15-24 godine bila je značajno niža od aktivnosti populacije starosti 15+ godina (28,3% i 54%, respektivno).²⁰ U okviru kategorije mladih, muškarci su u većoj meri bili radno aktivni, u odnosu na žene, te je njihova stopa aktivnosti iznosila 34,9%, naspram 20,6% kod žena.

Stopa zaposlenosti mladih (15-24) bila je 20,8% tokom 2020. godine. Istovremeno, populacija 15+ zabeležila je stopu zaposlenosti od 49,1%.²¹ Stopa zaposlenosti mladih značajno je niža u odnosu na prosek EU27, gde je vrednost ovog indikatora iznosila 31,5% tokom 2020. godine.²² Posmatrano po polu, mladi muškarci zabeležili su značajno višu stopu zaposlenosti u odnosu na mlade žene (25,9% naspram 14, 2%), čime se potvrđuje višestruka ugroženost mladih žena na tržištu rada.

Grafikon 6. Indikatori tržišta rada u Republici Srbiji, 2020. godine

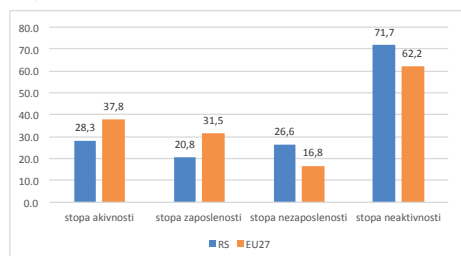
Izvor: ARS, RZS

Stopa nezaposlenosti mladih i dalje je značajno viša od stope nezaposlenosti populacije 15+ (26,6% i 9% respektivno).²³ Mladi u EU27, takođe beleže značajno nižu stopu nezaposlenosti (16,8%). Polna struktura nezaposlenosti mladih, takođe, ukazuje na lošiji položaj žena. Tako je 31% mladih žena i 25,8% mladih muškaraca bilo nezaposleno tokom 2020. godine.

Stopa neaktivnosti mladih iznosila je 71,7% u 2020. godini. Posmatrano po polu, stopa neaktivnosti bila je 65,1% kod muškaraca starosti 15-24 godine i 79,4% kod žena iste starosne kategorije. Ovako visoka stopa neaktivnosti može se u određenoj meri objasniti školovanjem, jer su mladi u Republici Srbiji koji su u procesu obrazovanja manje prisutni na tržištu rada u odnosu na njihove vršnjake iz zemalja EU (EU27 – 62,2%). Visokoj stopi neaktivnosti u 2020. godini doprinela je i pandemija virusa COVID-19, zbog koje su se mladi slabije odlučivali da se uključe na tržište rada. Učešće mladih u radnoj snazi u Republici Srbiji veoma je nisko po evropskim standardima. Stopa NEET (mladi koji nisu zaposleni, nisu u procesu obrazovanja, niti su na obuci) iznosila je 15,9% u 2020. godini u Republici Srbiji.²⁴ Stopa NEET u prethodnom petogodišnjem periodu zabeležila je

blago smanjenje (sa 17,7% u 2016. na 15,9% u 2020. godini), ali to i dalje nije dovoljno dobar rezultat, imajući u vidu da je NEET stopa u EU27, 2020. godine iznosila 11%.²⁵ Za unapređenje položaja mladih na tržištu rada, doseganje do ove kategorije veoma je važno, ali je ono ujedno kompleksno i zahteva uključivanje značajnih resursa. Tranzicija od škole do prvog stabilnog i/ili zadovoljavajućeg posla u Republici Srbiji traje veoma dugo, skoro dve godine (23,4 meseca).²⁶

Grafikon 7. Položaj mladih na tržištu rada Republike Srbije i EU27, 2020. godine

Izvor: za Republiku Srbiju ARS, RZS, za EU baza podataka Eurostat

Nalazi *Ex-post* analize Nacionalne strategije zapošljavanja za period 2011-2020. godine²⁷ ukazuju na unapređenje položaja mladih na tržištu rada, ali je taj položaj i dalje nepovoljniji u odnosu na položaj ostatka populacije, kao i u odnosu na položaj mladih na tržištu rada u evropskim zemljama. Primera radi, stopa nezaposlenosti mladih (15-24) gotovo je prepolovljena tokom perioda implementacije strategije (sa 46,1% u 2010. na 26,6% u 2020. godini) ali to je i dalje veoma visoka stopa nezaposlenosti.

Kao primer dobre prakse poslednjih godina može se navesti da od 2015. godine, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva sprovodi projekat

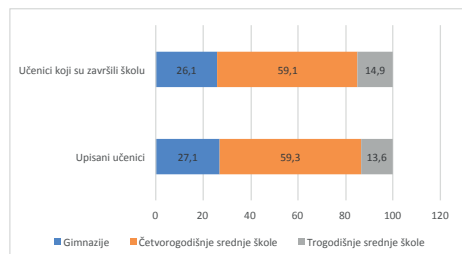
Znanjem do posla, sa ciljem povećanja dostojanstvenog zapošljavanja mladih na inkluzivan i održiv način. Ovim projektom predviđena je realizacija dva glavna ishoda: 1) da nacionalne i lokalne institucije počnu sa primenom delotvornih javnih politika zasnovanih na činjenicama, uz diversifikaciju izvora finansiranja i 2) da nezaposleni mladi imaju koristi od unapređenih mera promocije zapošljavanja mladih i neformalnih obuka, a sve u skladu sa potrebama tržišta rada i poslodavaca.²⁸

Obrazovanje

U Republici Srbiji, među mladima starosti 15-30 godina preovlađuje četvorogodišnje srednjoškolsko obrazovanje (41,4%), sledi nepotpuno osnovno i osnovno obrazovanje (21,4%) i trogodišnje srednjoškolsko obrazovanje (14,8%), dok 11,9% mladih ima završene osnovne akademske studije.²⁹ Prema podacima Ankete o radnoj snazi, 5,6% mladih starosti 18-24 godine rano je napustilo školovanje, odnosno imaju završenu osnovnu školu kao najviši stepen obrazovanja.³⁰

U školskoj 2020/21. godini, u Republici Srbiji bilo je 518 srednjih škola (454 državne i 64 privatne) u kojima je bilo upisano 248.605 učenika (242.517 u državnim i 6.088 u privatnim). Od ukupnog broja upisanih srednjoškolaca, gimnazije je pohađalo 67.327 učenika, četvorogodišnje srednje škole 147.387 učenika, a trogodišnje 33.891 učenik. U školskoj 2020/21. godini 61.414 učenika je završilo srednju školu (16.002 gimnaziju, 36.268 četvorogodišnju, 9.144 trogodišnju srednju školu).³¹

Grafikon 8. Učenci u srednjoškolskom obrazovanju, školske 2020/21. godine

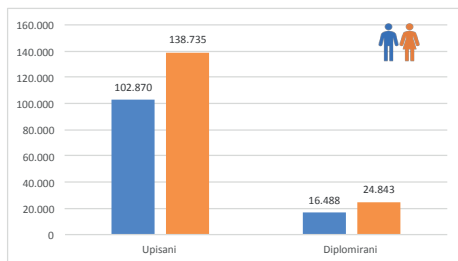

Izvor: Statistika obrazovanja. Srednje obrazovanje u Republici Srbiji, RZS

U školskoj 2020/21. godini, na svim visokoškolskim ustanovama i na svim nivoima studija u Republici Srbiji upisano je 241.605 studenata. Od ukupnog broja upisanih, 42,6% studenata muškog je pola, a 57,4% ženskog pola. Na državnim i privatnim univerzitetima ukupno je upisano 203.718 studenata – od toga 86,2% studenata upisano je na državnim, a 13,8% studenata na privatnim fakultetima. Na visokim strukovnim državnim i privatnim školama ukupno je upisano 37.887 studenata – od toga 85,6% studenata na državnim strukovnim visokim školama, a 14,4% studenata na privatnim. Posmatrano prema načinu finansiranja studija, 42,2% studenata upisalo se na budžet, a 57,8% studenata na samofinansiranje.³²

U kalendarskoj 2020. godini, u Republici Srbiji na svim visokoškolskim ustanovama i na svim nivoima studija diplomirao je 41.331 student, što je za oko 1.000 manje nego u kalendarskoj 2019. godini. Od ukupnog broja diplomiranih studenata, 39,9% su muškarci, a 60,1% su žene. Na visokim strukovnim državnim i privatnim školama diplomirao je 8.651 student – od toga 86,6% na državnim visokim školama, a 13,4% studenata na privatnim.³³

Grafikon 9. Upisani i diplomirani studenti, 2020. godine

Izvor: Statistika obrazovanja, Visoko obrazovanje, RZS

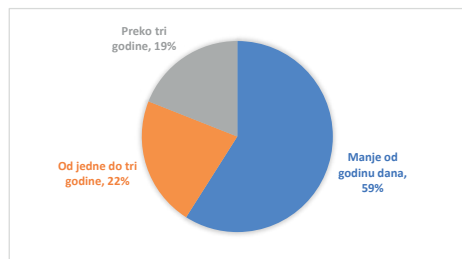
Prema rezultatima Pisa testiranja sprovedenog 2018. godine³⁴, u Republici Srbiji prosečno postignuće na skali matematičke pismenosti iznosi 448 bodova, na skali čitalačke pismenosti 439, a na skali naučne pismenosti 440 bodova. U odnosu na OECD zemlje, kompetencije učenika iz Srbije su niže za 48 poena na skali čitalačke pismenosti, 41 poen na skali matematičke pismenosti i 49 na skali naučne pismenosti, što odgovara efektu od jedne i po godine školovanja u zemljama OECD-a. Slični rezultati se dobiju i kada se postignuće poredi sa prosekom zemalja članica Evropske unije.³⁵

Svaki treći učenik ne dostiže osnovni nivo pismenosti (38% na skali čitalačke pismenosti, 40% matematičke, a 38% naučne). Smatra se da će ovi učenici imati teškoće da odgovore na izazove s kojima će se susresti u nastavku školovanja, pri zapošljavanju, profesionalnom napredovanju i snalaženju u savremenom svetu. U OECD zemljama se između 21% i 25% učenika nalazi u ovoj grupi. Više od 80% učenika iz trogodišnjih stručnih škola ne dostiže osnovni nivo pismenosti. Njihovo postignuće je niže od postignuća gimnazijalaca za preko 140 poena.³⁶

U istraživanju Krovne organizacije mladih Srbije (KOMS)³⁷ 2021. godine mladi su delimično bili zadovoljni obrazovnim programom po kome se školuju ili su se školovali (prosečna ocena 2,98).³⁸ Procenat onih koji nisu zadovoljni (ocene 1 i 2) iznosi 35,6%, a onih koji su zadovoljni (ocene 4 i 5) je 35,2%. Učenici iz Srbije manje vrednuju školu od učenika iz OECD zemalja. Svaki četvrti učenik u Srbiji misli da nije važno truditi se u školi.³⁹

Nakon obrazovanja, mladi se uglavnom ne zapošljavaju na pozicijama za koje su se školovali (55% ispitanika u istraživanju KOMS-a). Na pitanje koliko im je vremena trebalo da se zaposle ukoliko rade u struci, većini mladih (59%) bilo je potrebno manje od godinu dana, dok je gotovo petini trebalo preko tri godine.⁴⁰

Grafikon 10. Vreme potrebno za zaposlenje nakon završenog obrazovanja

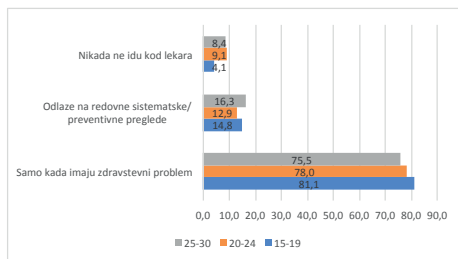

Izvor: Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji, 2021, KOMS

Zdravlje i bezbednost

Mladi, starosti od 15 do 30 godina, uglavnom svoje zdravstveno stanje ocenjuju kao dobro i veoma dobro (47,2% i 33,8% respektivno).⁴¹ U skladu sa ovom ocenom je i učestalost odlaska mladih kod lekara – 78% mladih ide kod lekara samo kada imaju neki zdravstveni problem, dok tek 15% mladih odlazi na redovne sistematske/preventivne preglede.

Grafikon 11. Odlazak mladih kod lekara, prema starosnim grupama, 2020. godine

Izvor: Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje, Ninamedia Research

Slične rezultate pokazalo je i KOMS istraživanje za Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji, gde su ispitanici ocenjivali svoje fizičko i mentalno zdravlje ocenama od 1 do 5. Ocena mentalnog zdravstvenog stanja dobila je niže ocene, a postoji statistički značajna razlika kod mladih uzrasta 15 do 19 godina i kod mladih žena, koji daju niže ocene svog mentalnog zdravlja u odnosu na proseka.⁴²

Tabela 1. Ocena zdravstvenog stanja (1-5)

	Fizičko zdravstveno stanje	Mentalno zdravstveno stanje
15-19	4,06	3,39
20-24	4,09	3,74
25-29	4,04	3,87
Muškarci	4,10	3,95
Žene	4,03	3,43
Ukupno	4,07	3,67

Izvor: Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji, 2021, KOMS

U okviru istog istraživanja, 13% mladih navelo je da ima neko hronično oboljenje, 45% ih ima dioptriju, a 69% smatra da ima idealnu telesnu težinu. Kao razloge za

loše zdravstveno stanje, mladi uglavnom navode stres na poslu i tokom obrazovanja, droge, neredovnu fizičku aktivnost i stanje životne sredine.⁴³

Oko trećine mladih su aktivni pušači, dok njih 50% nikada nije zapalilo cigaretu. Odnos prema pušenju ne razlikuje se značajno posmatrano prema polu. Alkohol mladi konzumiraju kada izađu negde sa društvom u 35,2% slučajeva, retko konzumira alkohol 34% mladih, dok 23,9% nikada ne konzumira alkohol. Mlade žene u značajno manjoj meri konzumiraju alkohol od mladih muškaraca.⁴⁴

U pogledu stava prema psihoaktivnim supstancama 3% mladih jeste koristilo neku od psihoaktivnih supstanci. Najviše ih je koristilo marihuanu (54,5%), sedative (24,1%), ekstazi (4,8%), spid i LSD (po 4,1% mladih), kokain (3,4%).⁴⁵ Prema Alternativnom izveštaju o položaju i potrebama mladih, znatno veći procenat mladih koristio je ekstazi (12,1%), kokain (12,3%), a manji udeo ih je koristilo sedative (14,2%).⁴⁶ Svakako zabrinjava činjenica da se mladi sa 18 godina već susreću sa marihuanom i metadonom, a sa 19 sa ekstazijem. Sedativima se okreću „stariji“ mladi sa prosečno 27 godina.⁴⁷

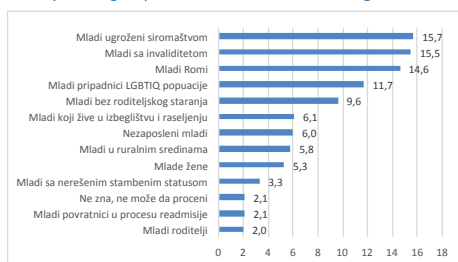
Prema rezultatima KOMS istraživanja, više od trećine mladih osoba trpelo je fizičko i digitalno nasilje, a skoro tri četvrtine verbalno. Izloženost seksualnom nasilju značajno je veća za mlade žene u odnosu na mlade muškarce (21% mladih žena bilo je izloženo seksualnom nasilju, dok je prosek za sve mlade iznosio 13%).⁴⁸

Čak 66% mladih je reklo da su izloženi nekom obliku diskriminacije. Ovaj podatak zasigurno doprinosi da se mladi osećaju manje vrednima, što podstiče osećaj

nesigurnosti kod mladih, pa i njihovu želju da napuste svoju sredinu. Gotovo isti procenat navodi da je bilo izloženo diskriminaciji na osnovu godina, što je relevantan podatak za položaj mladih u društvu. Oko trećine mladih bilo je žrtva nasilja motivisanog nekom ličnom karakteristikom (rasom, nacionalnošću, polom, identitetom, seksualnom orijentacijom i slično).⁴⁹

Diskriminaciji su najviše izloženi mladi iz osetljivih grupa poput: siromašnih, mladih sa invaliditetom, mladih Roma, mladi pripadnici LGBTIQ populacije.⁵⁰

Grafikon 12. Izloženost diskriminaciji prema osetljivim grupama mladih, 2020.godine

Izvor: Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje, Ninamedia Research

Društvena participacija

Osnovni stub svake međunarodne, nacionalne ili lokalne omladinske politike je podrška mladima za njihovo aktivno učešće u društvu na ličnu i društvenu dobrobit.⁵¹ Društvena participacija u okviru ovog segmenta pregleda stanja, posmatrana je kroz političku participaciju i kroz volontiranje i aktivizam mladih.

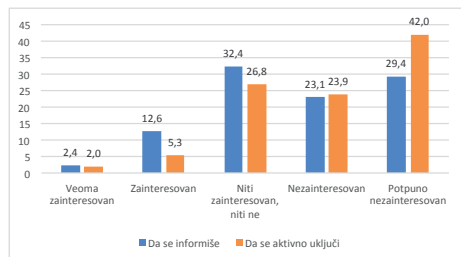
Politička participacija se može odrediti kao proces dobrovoljnog učešća pojedinaca i socijalnih grupa u iniciranju, razmatranju i donošenju političkih stavova i odluka, kao

i njihovoj realizaciji. Politička participacija je element demokratske/participativne političke kulture.⁵²

Zainteresovanost mladih za društveno-politička dešavanja u Republici Srbiji na niskom je nivou. Preko polovine mladih nije zainteresovano da se informiše o društveno-političkim dešavanjima (potpuno nezainteresovanih je 29,4%, a nezainteresovanih 23,1%), uz visoko učešće indiferentnih prema društveno-političkim dešavanjima (32,4%).

Zainteresovanost da se aktivno uključe u društveno-politička dešavanja još je manja, te je čak 42% mladih potpuno nezainteresovano, a samo 2% veoma zainteresovano za ovaj vid angažmana.⁵³

Grafikon 13. Zainteresovanost mladih za društveno-politička dešavanja

Izvor: Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje, Ninamedia Research

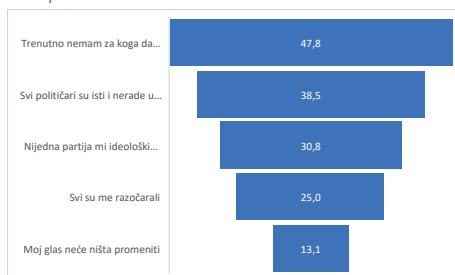
Mladi se o politici i političkim dešavanjima najviše informišu putem društvenih mreža (78,1%), zatim preko web-portala (75,6%), pa preko porodice i prijatelja (46,3%), dok je televizija pala na četvrto mesto kao izvor njihovog informisanja (43,4%).⁵⁴

Slaba zainteresovanost za politiku može se objasniti uverenjem mladih da je politički sistem u Republici Srbiji takav da mladi ne mogu uticati na političke procese i odluke

(čak 48,4% mladih smatra da ne postoji mogućnost uticaja, a 36,7% smatra da je mogućnost uticaja veoma ograničena).⁵⁵

Izlaznost mladih na izbore tokom 2020. godine bila je 40%, dok je udeo onih koji planiraju da izađu na sledeće izbore nešto veći (48%). A razlozi za neizlazak na izbore uglavnom se odnose na trenutnu političku ponudu i percepciju aktuelnih političkih lidera i opcija. Tek 13% mladih na izbore ne izlazi zato što ne veruje da će njihov glas nešto promeniti.

Grafikon 14. Razlozi za neizlazak na izbore

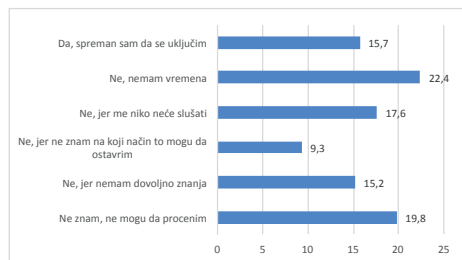
Izvor: Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji, 2021, KOMS

Mladi većinom nisu spremni da se angažuju u rad tela koje inicira ili donosi odluke od značaja za mlade i kao najčešće razloge navode da nemaju dovoljno informacija o njihovom radu (34,5%) i da smatraju da se njihovim angažovanjem ništa ne bi promenilo (33,4%). Od mladih koji jesu zainteresovani, najveći procenat bi se angažovao u radu učeničkog/studentskog parlamenta (10,4%). Većina mladih ne koristi Internet kako bi učestvovala u javnim raspravama, programima digitalnog volontiranja ili da bi se obraćali državnim organima (87,4%).

Većina mladih navodi da nemaju vremena da se aktivnije uključe u inicijative koje imaju za cilj pozitivne promene u

društvenom životu, na nacionalnom ili nivou lokalne zajednice, dok je spremno njih 15,7%. Uočava se velik rast broja mladih koji nisu spremni da se aktivnije uključe jer smatraju da ih niko neće saslušati.⁵⁶

Grafikon 15. Spremnost mladih da se uključe u inicijative sa ciljem pozitivne promene u društvenom životu, na nacionalnom ili lokalnom nivou

Izvor: Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje, Ninamedia Research

Od 45 do 60% ispitanika se slaže da su volonterske aktivnosti korisne za mlade, da je potrebno da se više uključe u društvene aktivnosti, da su volonterske aktivnosti zabavne, da se volontiranjem stiče iskustvo korisno za dobijanje posla i da volonterske aktivnosti mogu da utiču na promene u društvu. Međutim, čak 69% mladih navodi da nije učestvovalo u nekim volonterskim aktivnostima do sada, dok oni koji jesu su većinom učestvovali pre više od godinu dana i to su većinom žene.⁵⁷

Zakonodavni i strateški okvir u Republici Srbiji

Zakonodavni okvir

Krovni zakon kojim je regulisan položaj mladih, jeste Zakon o mladima (ZoM)⁵⁸, usvojen 2011. godine. Ovim zakonom uređuju se mere i aktivnosti koje preduzimaju Republika Srbija, autonomna pokrajina i jedinice lokalne samouprave, a koje imaju za cilj unapređivanje društvenog položaja mladih i stvaranje uslova za ostvarivanje potreba i interesa mladih u svim oblastima koje su od interesa za mlade. Cilj zakona je stvaranje uslova za podršku mladima u organizovanju, društvenom delovanju, razvoju i ostvarivanju potencijala na ličnu i društvenu dobrobit.

U cilju obezbeđivanja materijala za ex-post evaluaciju primene ZoM, 2021. godine urađena je analiza primene Zakona u proteklih deset godina.⁵⁹ Postojanje posebnog zakona koji se bavi mladima pozitivno je ocenjeno i tako treba i da ostane, ali je neophodno unaprediti brojna rešenja u ZoM i uvesti neka nova koja do sada nisu bila zastupljena u zakonu. ZoM kao propis nije dovoljno vidljiv izvan sektora omladinske politike, i nije se izborio u dovoljnoj meri za svoje mesto u drugim resorima (osim u omladinskom sektoru) koji su takođe relevantni za položaj mladih. Premda nema jedinstvene ocene o tome u kojoj meri su ciljevi zakona ostvareni, postoji opšte stanovište da je ZoM nedovoljno efektivan propis, upitnog značaja i ograničenih efekata. To se objašnjava time da je ZoM načelna, informativna i upućujuća, ne sadrži imperativne i kaznene odredbe, i usredsređen je samo na sektor omladinske politike. Efikasnost

ZoM ograničena je u mnogim oblastima primene. U tom pogledu troškovi primene su mali, ali je i korist takođe ograničena. Efikasnost se najviše osporava u oblasti finansiranja programa od opšteg interesa, jedinstvene evidencije udruženja, i participacije mladih u organima i telima.⁶⁰

Imajući u vidu sve gore navedene nalaze izveštaja o primeni ZoM, KOMS i drugi subjekti omladinske politike ukazuju na potrebu o izmenama i dopunama celokupnog ZoM, kontinuirano ističući da se deklarativni karakter Zakona mora izmeniti i da je to suštinska promena kojoj svi treba da težimo.⁶¹ Tokom 2021. godine pokrenuta je inicijativa za izmene i dopune Zakona o mladima, u cilju unapređenja sistema finansiranja i sufinansiranja projekata i programa od javnog interesa u oblastima omladinskog sektora, unapređenja koordinacije nosilaca omladinske politike i unapređenja jedinstvene evidencije udruženja mladih, udruženja za mlade i njihovih saveza.⁶² Ostaje upitno da li će se suštinski nedostatak ZoM, a to je njegova deklarativnost i ograničeni domet, izmeniti.

Zakon o volontiranju⁶³ u Republici Srbiji usvojen je 2010. godine. Ovim zakonom uređuju se osnovni pojmovi u vezi sa volontiranjem, načela volontiranja, ugovor o volontiranju, prava i obaveze volontera i organizatora volontiranja i nadzor nad primenom ovog zakona. U skladu sa ovim zakonom, volontiranje je organizovano, dobrovoljno pružanje usluge ili obavljanje aktivnosti od opšteg interesa, za opšte dobro ili za dobro drugog lica, bez isplate novčane naknade ili potraživanja druge imovinske koristi, osim ako zakonom nije drukčije određeno. Dugoročno volontiranje predstavlja volontiranje

koje traje duže od 10 časova nedeljno, najmanje tri meseca bez prekida.

Deset godina nakon usvajanja (2020. godine) urađena je ex-post analiza efekata Zakona o volontiranju.⁶⁴ Iako Zakon o volontiranju daje pravni okvir za organizovanje volontiranja, ključni problem u primeni Zakona o volontiranju predstavlja nizak nivo dobrovoljnog uključivanja građana u aktivnosti od opšteg interesa. Uzroci problema podeljeni su na one koji proističu iz sistemskih rešenja (poput administrativnih poteškoća prilikom organizovanja volontiranja, nedovoljno jasno definisanih uslova za angažovanje posebno osetljivih grupa, nepreciznog razgraničenja volontiranja od stručnog usavršavanja u drugim propisima i neadekvatnog društvenog vrednovanja volonterskog rada) i na one koji se tiču odgovornosti organizatora volontiranja (poput nedovoljnog broja programa za volontiranje, nedovoljne obučenosti volontera i nedovoljnog poznavanja sistema volontiranja i propisa o volontiranju od strane organizatora volontiranja).⁶⁵ U cilju dalje promocije volontiranja, neophodno je pristupiti izmenama Zakona o volontiranju ili usvajanju novog zakona koji bi otklonio nedostatke postojećeg zakona.

Strateški okvir

Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine (NSM)⁶⁶ je dokument kojim su utvrđeni osnovni principi, pravci i očekivani rezultati delovanja svih subjekata omladinske politike radi postizanja opštih i specifičnih ciljeva u svim oblastima od interesa za mlade. Osnovni cilj Nacionalne strategije za mlade za period od 2015. do 2025. godine je sistemsko unapređivanje

položaja mladih u društvu. Strategija ima devet strateških ciljeva:

1. Zapošljivost i zaposlenost mladih žena i muškaraca,
2. Kvalitet i mogućnosti za sticanje kvalifikacija i razvoj kompetencija i inovativnost mladih,
3. Aktivno učešće mladih žena i muškaraca u društvu,
4. Zdravlje i blagostanje mladih žena i muškaraca,
5. Uslovi za razvijanje bezbednosne kulture mladih,
6. Podrška društvenom uključivanju mladih iz kategorija u riziku od socijalne isključenosti,
7. Mobilnost, obim međunarodne saradnje mladih i podrška mladim migrantima,
8. Sistem informisanja mladih i znanje o mladima,
9. Korišćenje i učešće mladih u kreiranju kulturnih sadržaja.

Od usvajanja NSM, doneta su dva akciona plana za njenu implementaciju – za period 2015-2017. i 2018-2020. godine. Oba akciona plana praćena su evaluacijama po isteku vremenskog okvira za koji su bili doneti. Tokom 2021. godine pripremljen je i Izveštaj o sprovođenju NSM za period 2015-2020. godine.⁶⁷ Na osnovu izveštaja možemo zaključiti da je realizacija mera i aktivnosti NSM u značajnoj meri unapređena tokom 2019. i 2020. godine. U toku je izrada revizije NSM za preostalih pet godina primene, te iz tog razloga novi AP za implementaciju Strategije još uvek nije donet.

Tabela 2. Ostvarenost strateških ciljeva NSM, u %

	2015-2017	2018	2019	2020
strateški cilj 1	52,0	23,8	82,1	88,4
strateški cilj 2	54,0	30,7	88,0	88,1
strateški cilj 3	56,0	40,0	75,6	90,4
strateški cilj 4	58,0	45,0	94,0	83,0
strateški cilj 5	61,0	61,0	92,0	90,4
strateški cilj 6	34,0	24,8	85,7	88,3
strateški cilj 7	59,0	38,6	96,9	91,8
strateški cilj 8	54,0	36,0	91,7	89,3
strateški cilj 9	72,0	13,1	95,3	93,3

Izvor: Izveštaj o sprovođenju NSM za period 2015-2020. godine. MOS

Strategija razvoja obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine i prateći Akcioni plan za period od 2021. do 2023. godine, usvojeni 2021. godine, osnov su za ostvarivanje sistemskog unapređivanja obrazovanja u Republici Srbiji.⁶⁸ Vizija razvoja obrazovanja i vaspitanja, definisana Strategijom, jeste u tome da obezbedi kvalitetno obrazovanje za postizanje punog potencijala svakog deteta, mlade i odrasle osobe u Republici Srbiji. Misija obrazovanja u narednom periodu jeste da obezbedi obrazovanje visokog kvaliteta koje služi razvoju pojedinca, a time i društva u celini. Željeno stanje, definisano Strategijom, u srednjem obrazovanju i vaspitanju se ogleda u neophodnosti da ono, pored razvoja kompetencija učenika koje su im potrebne za zapošljavanje, izgrađuje ključne kompetencije mladih ljudi koje su važne i za nastavak obrazovanja

na tercijarnom nivou što se, između ostalog, postiže utvrđivanjem standarda kvalifikacija, za opšte i stručne kvalifikacije, na nacionalnom nivou. Kompetencije potrebne za zapošljavanje svakako bi trebalo da budu u skladu sa tehnološkim razvojem i potrebama privrede, ali je neophodno da mladi ljudi izađu iz sistema srednjeg stručnog obrazovanja i vaspitanja i sa kompetencijama koje zahteva aktivno građanstvo u 21. veku. Strategija apostrofira obaveznost srednjeg obrazovanja i vaspitanja do nivoa sticanja stručne kvalifikacije koja se stiče po završetku trogodišnjeg stručnog obrazovanja i vaspitanja.

U skladu sa vizijom Strategije, visoko obrazovanje bi trebalo da direktno doprinosi održivom razvoju kritičkog mišljenja, pravednog društva, zasnovanog na znanju i inovacijama, razvoju kulture, tehnologije, kao i negovanju kulturne raznolikosti. S obzirom na značaj obrazovanja za celokupni privredni i društveni razvoj i na relativno nepovoljnu obrazovnu strukturu stanovništva, i dalje je potrebno sprovoditi aktivnosti kojima se doprinosi povećanju broja visokoobrazovanih građana. Naročita novina koja se uvodi novom strategijom obrazovanja je sistem praćenja i vrednovanja visokog obrazovanja, koje bi između ostalog trebalo da doprinese proceni kvaliteta, relevantnosti i pravednosti visokog obrazovanja.

Strategija o ekonomskim migracijama Republike Srbije za period 2021-2027. godine⁶⁹ usvojena je 2020. godine. Nema tačnih podataka o tome koliki procenat čine mladi ljudi, ali se strategijom procenjuje da u ukupnoj populaciji emigranata znatnim delom učestvuju mladi. Prema strategiji, mladi

su na migraciju uglavnom podstaknuti zbog ekonomskih motiva, poput potrage za poslom ili u cilju poboljšanja životnog standarda i uslova života, ali i zbog drugih faktora koji direktno utiču na kvalitet njihovog života (npr. korupcija, nepotizam i dr). Opšti cilj Strategije je stvaranje privrednog i društvenog ambijenta za usporavanje odlaska radno sposobnog stanovništva, jačanje veza s dijasporom, podsticanje povratnih i cirkularnih migracija, kao i privlačenje stranaca različitih obrazovnih profila. Utisak je da su mladi, kao glavni akteri procesa odlaska radno sposobnog stanovništva, u fokusu ove strategije.⁷⁰

Strategija razvoja digitalnih veština u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine⁷¹, usvojena 2020. godine, kao misiju navodi unapređenje sistema kojim se ostvaruju veće digitalne veštine građana razvojem računarskog razmišljanja, pružanjem veština koje su potrebne za svakodnevni život i razvoj uspešne karijere u digitalnoj ekonomiji, kao i pružanjem uslova za dalje unapređivanje znanja i veština IKT stručnjaka. Strategija je izdvojila mlade kao posebnu ciljnu grupu prepoznajući da digitalne veštine u savremenim uslovima omogućavaju zaposlenje, produktivnost, kreativnost i uspeh, naročito mladih. Strategija uvažava da je potrebno posvetiti posebnu pažnju ranjivim kategorijama stanovništva, gde je između ostalih izdvojila mlade, stanovništvo iz ruralnih sredina (koje uključuje i mlade) i devojčice i mlade žene.⁷²

Strategija zapošljavanja u Republici Srbiji za period 2021. do 2026. godine⁷³ je kreirana kako bi se stvorilo razvijeno tržište rada, koje omogućava pristup zapošljavanju pod jednakim uslovima za sve. S tim u skladu, željena promena

predstavlja inkluzivno tržište rada koje karakteriše puna i produktivna zaposlenost. Detaljno se bavi mladima, te pruža znatnu količinu podataka kao i izvora informacija, jer prepoznaje i izdvaja mlade kao osetljivu društvenu grupu. Strategija navodi da je u cilju uklanjanja barijera koje stoje između mladih i tržišta rada potrebno osigurati saradnju više sektora, jer su uzroci njihovog nepovoljnijeg položaja na tržištu rada u širem krugu politike zapošljavanja.⁷⁴

Od značaja za položaj mladih u Republici Srbiji su i Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine, Strategija za rodnu ravnopravnost od 2021. do 2030. godine, kao i Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine.

Pregled stanja i obaveza u procesu pristupanja EU

Od 2014. godine, Republika Srbija učestvuje u zvaničnim pregovorima o pristupanju EU, pošto je dobila status kandidata 2012. godine. U septembru 2013. godine Vlada je potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU i obavezala se da će postepeno usklađivati nacionalno zakonodavstvo sa skupom opštih prava i obaveza koji su obavezujući za sve države članice EU - *acquis communautaire* (acquis).

U okviru procesa pregovora za pristupanje Republike Srbije Evropskoj uniji 2017. godine otvoreno i privremeno zatvoreno Poglavlje 26 – obrazovanje i kultura. Poglavlje 26 ne podrazumeva konkretna merila i ne zahteva izradu posebnog Akcionog plana, a Pregovaračka pozicija Republike Srbije sadrži aktivnosti koje

se odnose na dalji proces usaglašavanja zakonodavnog i institucionalnog okvira sa pravnim tekovinama i standardima EU u oblastima obrazovanja, omladine, sporta i kulture.

U oblasti obrazovanja planirane su izmene zakonskog okvira u cilju ostvarivanja strateških ciljeva Srbije i paketa ciljeva strategija „Evropa 2020” i „Obrazovanje i obuke 2020”, što će omogućiti poboljšanje kvaliteta obrazovanja na svim nivoima, kao i obezbediti jačanje kapaciteta za učestvovanje u programima EU. U oblasti srednjeg obrazovanja planirana je promena upisne politike i definisanje nove mreže škola i obrazovnih profila, kao i uvođenje opšte, stručne i umetničke mature kao načina upisa u visoko obrazovanje. U oblasti visokog obrazovanja cilj je da u Srbiji nakon 2020. godine najmanje 35% generacije u populaciji od 30-34 godine ima visoko obrazovanje. Planirane su i izmene zakonskog okvira i uvođenje pravednijeg finansiranja, koje će biti zasnovano na rezultatima. Uspostavljanje sistema Nacionalnog okvira kvalifikacija (NOK) omogućeno je donošenjem Zakona o nacionalnom okviru kvalifikacija, a započeo je i proces referenciranja NOK-a prema Evropskom okviru kvalifikacija.⁷⁵

Akциони plan (AP) za Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje,⁷⁶ koji je Republika Srbija usvojila 2020. godine predviđa donošenje Zakona o izmenama i dopunama Zakona o radu i Pravilnika o izmenama i dopunama Pravilnika o preventivnim merama za bezbedan i zdrav rad mladih u cilju potpunog usklađivanja sa Direktivnom Saveta o zaštiti mladih osoba na radu.⁷⁷ AP za Poglavlje 19 predviđene su izmene Zakona o radu u delu koji se odnosi na oblast zaštite mladih na radu, radi ujednačenog postupanja poslodavaca

i zaposlenih u primeni odredaba.⁷⁸ Rad na izmeni Zakona o radu već je započeo i deo predviđenih aktivnosti je implementiran.

Nakon izmene Zakona o radu, AP za Poglavlje 19 predviđa implementaciju Zakona u delu koji se odnosi na oblast zaštite mladih na radu, radi ujednačenog postupanja poslodavaca i zaposlenih u primeni odredaba Zakona, kroz: održavanje obuka, seminara i radionica za inspektore, nadzore po službenoj dužnosti i po zahtevu stranaka, preventivno postupanje Inspekcije rada i saradnju sa socijalnim partnerima.⁷⁹

U cilju unapređenja položaja mladih na tržištu rada u zemljama EU postoji preporuka Saveta o uspostavljanju Garancija za mlade⁸⁰ kojom se podstiče uspostavljanje sistema podrške u svim državama članicama koji će omogućiti da sve osobe mlađe od 25 godina dobiju kvalitetnu ponudu za posao, mogućnost daljeg školovanja, praksu ili pripravništvo u roku od četiri meseca od gubitka radnog mesta ili prestanka formalnog obrazovanja. U fokusu su mladi koji nisu zaposleni, niti su u obrazovanju ili obuci (NEET).

Kako bi Republika Srbija uvela ovaj program, sa krajnjim ciljem unapređenja položaja mladih na tržištu rada, 2020. godine je urađena procena izvodljivosti uvođenja Garancija za mlade.⁸¹ Prilikom donošenja Strategije zapošljavanja za period 2021-2026. godine uzeti su u obzir nalazi analize i u okviru mere 2.5. Pобољшanje položaja mladih na tržištu rada predviđene su aktivnosti pilotiranja pojedinih segmenata Garancija za mlade, kao i obezbeđivanje stabilnih i većih finansijskih izdvajanja iz budžeta RS i drugih izvora, kao i unapređenja kapaciteta Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka

i socijalna pitanja i Nacionalne službe za zapošljavanje za implementaciju Garancija za mlade.⁸²

Položaj mladih u okviru procesa pristupanja EU u okviru Programa ekonomskih reformi (ERP)⁸³ prvenstveno se posmatra kroz položaj mladih na tržištu rada. ERP za period 2021-2023. godine⁸⁴, kao i programi iz prethodnih godina i preporuke ECOFIN Saveta odnose se na unapređenje zapošljivosti mladih (kroz strukturnu reformu 20 – Kvalifikacije orijentisane prema potrebama tržišta rada). U okviru ERP vrši se procena uticaja svih strukturnih reformi na društvo, te su u tom segmentu mladi često prepoznati kao kategorija koja bi trebala da oseti pozitivne efekte reformi (čak i kad reforma nije prvenstveno usmerena na mlade).

Izveštaj Evropske komisije o napretku Srbije⁸⁵, objavljen u oktobru 2021. godine, konstatovao je da je procenat nezaposlenosti mladih nastavio trend opadanja u 2020. godini, mada je i dalje viši od prosečne nezaposlenosti i da je, generalno, na visokom nivou. EK, takođe, apostrofirala i visoku vrednost stope NEET, dug period tranzicije iz obrazovanja na tržište rada, kao i sve veću emigraciju obrazovanih mladih, usled nedostataka prilika na tržištu rada. Pozitivno su ocenjeni prvi koraci u cilju uspostavljanja i primene Garancije za mlade, kao i rad na reviziji zakonodavnog i strateškog okvira za mlade. Prva preporuka usmerena ka mladima u okviru izveštaja nalazi se u Poglavlju 19: Socijalna politika i zapošljavanje, a odnosi se na poziv Srbiji da obezbedi adekvatne finansijske i institucionalne resurse zarad sistematičnijeg targetiranja mladih, žena i dugoročno nezaposlenih, kao i preporuku da treba preduzeti korake za uspostavljanje i sprovođenje Garancije za mlade, tako što

će se razviti plan sprovođenja Garancije za mlade u skladu sa modelom i smernicama EU. Druga preporuka usmerena ka mladima, odnosi se na osnaživanje sprovođenja i koordinacije omladinske politike na lokalnom nivou, u okviru Poglavlja 26: Obrazovanje i kultura.⁸⁶

Zaključci i ključne preporuke za unapređenje položaja mladih

Položaj mladih u Republici Srbiji u velikoj meri zavisi od njihovog položaja na tržištu rada. Stopa rizika od siromaštva najviša je kod dece i mladih. Nedostatak finansijskih mogućnosti uzrokuje dalje dugotrajnu zavisnost od roditelja i kasno osamostaljivanje mladih.

U pogledu mogućnosti za zaposlenje, mladi su i dalje u lošijem položaju u odnosu na ostatak populacije radnog uzrasta. Visoke vrednosti stope nezaposlenosti mladih i NEET stope, kao i dugačak vremenski period tranzicije od obrazovanja do zaposlenja prepoznate su u Izveštaju EK o napretku Srbije. Prepoznati su ovi problemi i u okviru Strategije zapošljavanja za period od 2021. do 2026. i adresirani merom za poboljšanje položaja mladih na tržištu rada. Neophodno je istrajati na implementaciji pomenute mere i intenzivirati napore za uspostavljanje Garancije za mlade, po ugledu na EU.

U pogledu obrazovanja, prevladaju mladi sa četvorogodišnjim srednjim obrazovanjem. Mladi nisu zadovoljni programima i obrazovanjem koje dobijaju kroz obrazovni sistem, pogotovo posmatrano kroz perspektivu nalaženja zaposlenja nakon završenog školovanja.

Dodatno, mladi ocenjuju da je sistem u Republici Srbiji destimulativan za obrazovanje i učenje, te da se njihovo znanje više ceni u inostranstvu (što je jedan od razloga napuštanja Republike Srbije). Neophodno je reformisati obrazovanje kroz modernizaciju i pospešivanje kvaliteta kurikuluma, povezivanje i korespondiranje sa modernim tržištem rada, kao i kroz implementaciju Nacionalnog okvira kvalifikacija, koji treba da bude usklađen sa Evropskim okvirom kvalifikacija.

Mladi svoje zdravstveno stanje uglavnom ocenjuju kao dobro. Nešto lošije ocenjuju svoje mentalno zdravlje i mlade žene su sklonije da zdravlje lošije ocene. Trećina mladih su aktivni pušači i povremeno koriste alkohol. Zabrinjava stav mladih o psihoaktivnim supstancama, kao i njihova laka dostupnost mladima. Mladi su u velikom broju slučajeva izloženi fizičkom i digitalnom nasilju (trećina mladih bila je izložena ovim vidovima nasilja). Izloženost verbalnom nasilju još je zastupljenija sa preko 50% mladih koji su mu bili izloženi. U cilju prevencije i sprečavanja nasilja i diskriminacije, neophodno je kreirati mehanizme i bezbednosne politike koje se najpre bave uklanjanjem uzroka bezbednosnih problema i prevencijom potencijalnih problema, imajući u vidu pre svega posebno ugrožene grupe mladih. Neophodno je dalje unapređenje i implementacija postojećih mehanizama za bezbednost mladih na internetu.

Populacija mladih je tek polovično zainteresovana za politička dešavanja, o kojima se dominantno informiše na društvenim mrežama i web-portalima.

Nezainteresovanost mladih za politička dešavanja, može se objasniti njihovim uverenjem da je sistem postavljen tako da mladi svojim uključivanjem ništa ne mogu promeniti. Mladi nisu skloni ni aktivizmu i volontiranju. U cilju promocije neophodno je kreirati mere promocije aktivizma i aktivnog učešća mladih kroz organizacije civilnog društva. Iako ocenjuju da je volontiranje bitno za njihov razvoj, mali broj mladih se zaista uključuje u akcije volontiranja. Iako u akcionim planovima za pridruživanje Srbije EU nema planiranih mera u vezi sa unapređenjem volontiranja, postoji značajan prostor za primenu dobrih praksi iz dokumenata EU u oblasti volontiranja.

Položaj mladih u Republici Srbiji, delom je posledica zakonodavnog i strateškog okvira, za koji se nameće ocena ograničenog dometa. Iz tog razloga započet je proces izmena i dopuna Zakona o mladima. I dalje preovlađuje ocena da planirane izmene ne odražavaju i ne otklanjaju u potpunosti probleme postojećeg Zakona. Uskoro bi trebalo da se izvrši revizija važeće Nacionalne strategije za mlade, a u skladu sa tim – tekuća 2021. godina protiče bez važećeg akcionog plana za realizaciju NSM. Neophodno je uz najširi konsultativni proces izmeniti i dopuniti ili usvojiti novi Zakon o mladima. Proces revizije Nacionalne strategije za mlade potrebno je ubrzati i paralelno sa njim što hitnije usvojiti i Akcioni plan za njeno sprovođenje, uz potpuno uvažavanje nalaza *ex-post* evaluacija i izveštaja o položaju mladih.

Reference:

1. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0057%20%20>
2. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8536-2021-INIT/en/pdf%20>
3. Službeni Glasnik Republike Srbije, br.41/21 i 46/21
4. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7473-2020-INIT/en/pdf%2010>
5. Službeni glasnik RS, broj 50/2011
6. Radi poređenja sa međunarodnim indikatorima, moguća su odstupanja poput indikatora tržišta rada, gde se u skladu sa Eurostat definicijom mladima smatraju lica starosti 15-25 godina.
7. Preračunato prema podacima RZS, Vitalna statistika.
8. Ninamedia Research, „Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje“, Beograd, 2020. i Stojanović, B., Ivković, A., Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji – 2020, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2020.
9. Ninamedia Research, „Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje“, Beograd, 2020.
10. Stojanović, B., Ivković, A., Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji – 2020, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2020.
11. Stojanović, B., Ivković, A., Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji – 2021, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2021.
12. Ovaj naziv je bez prejudiciranja statusa i u skladu je sa Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244 i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o deklaraciji o nezavisnosti Kosova.
<https://unmik.unmissions.org/united-nations-resolution-1244>
13. Stojanović, B., Ivković, A., Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji – 2021, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2021.
14. RZS, Saopštene PD10 – Anketa o prihodima i uslovima života, broj 282 – god. LXXI, Beograd: RZS, 15.10.2021.
15. Ninamedia Research, „Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje“, Beograd, 2020.
16. Ibid.
17. Baza podataka Republičkog zavoda za statistiku, <https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/oblasti/trziste-rada/registrovana-zaposlenost>
18. Baza podataka RZS, Prosečna zarada po starosnim grupama i polu, <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/2403040506?languageCode=sr-Latn>
19. Nacionalna služba za zapošljavanje, Mesečni statistički bilten – Nezaposlenost i zapošljavanje u Republici Srbiji broj 230, Beograd, Oktobar 2021.
20. Republički zavod za statistiku, Bilten Anketa o radnoj snazi u Republici Srbiji, 2020. godine, RZS, Beograd 2021.
21. Ibid.
22. Podaci za EU27 preuzeti sa Eurostat baze podataka.
23. Republički zavod za statistiku, Bilten Anketa o radnoj snazi u Republici Srbiji, 2020. godine, RZS, Beograd 2021.
24. Republički zavod za statistiku, Bilten Anketa o radnoj snazi u Republici Srbiji, 2020. godine, RZS, Beograd 2021.
25. Eurostat baza podataka, tabela: Young people neither in employment nor in education and training (NEET), by sex and age - annual dana, dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>
26. Nacionalna strategija zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine, Službeni glasnik RS, broj 18/2021 i 36/2021
27. Aleksić, D., Arandarenko, M., Ognjanov, G., Ex post analiza nacionalne strategije zapošljavanja za period 2011-2020. godine, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, Beograd, 2020.
28. <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/o-nama/inicijativa-za-zaposljavanje-mladih/>

29. Ninamedia Research, „Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje“, Beograd, 2020.
30. Republički zavod za statistiku, Bilten Anketa o radnoj snazi u Republici Srbiji, 2020. godine, RZS, Beograd 2021.
31. Republički zavod za statistiku, Srednje obrazovanje u Republici Srbiji, 2011. i 2020. godine, Beograd, 2021.
32. Republički zavod za statistiku, Statistika obrazovanja – Visoko obrazovanje, Saopštenje AS20 – Upisani studenti 2020/21 školska godina, Broj 163 - god. LXXI, Beograd, 24.06.2021.
33. Republički zavod za statistiku, Statistika obrazovanja – Visoko obrazovanje, Saopštenje AS21 – Diplomirani studenti, 2020, Broj 164 - god. LXXI, Beograd, 24.06.2021.
34. Od aprila do juna 2018. godine, 8442 petnaestogodišnja učenika iz preko 200 škola učestvovalo je u studiji PISA 2018 i rešavalo testove iz čitalačke, matematičke, naučne, globalne i finansijske pismenosti. U ovoj studiji je učestvovalo 79 zemalja iz celog sveta.
35. Videnović, M., Čaprić, G., Pisa 2018 – Izveštaj za Republiku Srbiju, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Beograd, 2020.
36. Ibid.
37. Stojanović, B., Ivković, A., Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji – 2021, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2021.
38. Mladi su bili zamoženi da odgovore na pitanje "Da li su zadovoljni obrazovnim programom koji pohađaju?", a odgovori su bili na skali od 1 – uopšte nisam zadovoljan, do 5 – u potpunosti sam zadovoljan.
39. Videnović, M., Čaprić, G., Pisa 2018 – Izveštaj za Republiku Srbiju, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Beograd, 2020.
40. Stojanović, B., Ivković, A., Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji – 2021, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2021.
41. Ninamedia Research, „Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje“, Beograd, 2020.
42. Stojanović, B., Ivković, A., Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji – 2021, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2021.
43. Ibid.
44. Ninamedia Research, „Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje“, Beograd, 2020.
45. Ibid.
46. Stojanović, B., Ivković, A., Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji – 2021, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2021.
47. Ninamedia Research, „Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje“, Beograd, 2020.
48. Stojanović, B., Ivković, A., Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji – 2021, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2021.
49. Ibid.
50. Ninamedia Research, „Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje“, Beograd, 2020.
51. Klačnja, S., Osnovni pokazatelji položaja mladih u Srbiji – Komparativna analiza sa drugim evropskim zemljama i trendovi, Ministarstvo omladine i sporta, Beograd, 2020.
52. Stojanović, B., Ivković, A., Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji – 2021, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2021.
53. Ninamedia Research, „Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje“, Beograd, 2020.
54. Stojanović, B., Ivković, A., Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji – 2021, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2021.
55. Ibid.

56. Ninamedia Research, „Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje“, Beograd, 2020.
57. Ibid.
58. Službeni glasnik RS, broj 50/2011
59. Izveštaj je nastao na inicijativu Nacionalne asocijacija praktičara/ki omladinskog rada (NAPOR), Krovne organizacije mladih Srbije (KOMS) i Nacionalne asocijacije kancelarija za mlade (NAKzM), a uz podršku Ministarstva omladine i sporta i Misije OEBS u Srbiji.
60. Stojanović, M., Bulat, M., Kvalitativno istraživanje za potrebe ex-post analize Zakona o mladima RS – Prva decenija Zakona o mladima, izveštaj sa preporukama, KOMS, Beograd, 2021.
61. <https://koms.rs/2021/06/07/zakon-o-mladima-o-mladima-bez-mladih/>
62. <https://www.mos.gov.rs/storage/2021/06/o-pocetku-izrade-nacrta-zakona-o-izmenama-i-dopunama-zakona-o-mladima.pdf>
63. Službeni glasnik RS, broj 36/2010.
64. Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Ex-post analiza efekata Zakona o volontiranju, UNICEF, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2020.
65. Ibid.
66. Službeni glasnik RS, broj 22/2015.
67. Ministarstvo omladine i sporta, Izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za mlade u Republici Srbiji od 2015. do 2020. godine, Beograd, 2021.
68. Dostupno na: <https://www.mpn.gov.rs/strategija-razvoja-obrazovanja-i-vaspitanja-u-republici-srbiji-do-2030-godine/>
69. Službeni glasnik RS, broj 21/2020.
70. Mitrović, S., Upporedna analiza Nacionalne strategije za mlade za period od 2015. do 2025. godine i međunarodnih i nacionalnih strategija /programa u oblasti omladinske politike, Švajcarska agencija za razvoj i saradnju (SDC), Međunarodna organizacija za migracije (IOM), Program za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP), Beograd, 2021.
71. Službeni glasnik RS, broj 21/2020.
72. Mitrović, S., Upporedna analiza Nacionalne strategije za mlade za period od 2015. do 2025. godine i međunarodnih i nacionalnih strategija /programa u oblasti omladinske politike, Švajcarska agencija za razvoj i saradnju (SDC), Međunarodna organizacija za migracije (IOM), Program za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP), Beograd, 2021.
73. Službeni glasnik RS, broj 18/2021 i 36/2021
74. Mitrović, S., Upporedna analiza Nacionalne strategije za mlade za period od 2015. do 2025. godine i međunarodnih i nacionalnih strategija /programa u oblasti omladinske politike, Švajcarska agencija za razvoj i saradnju (SDC), Međunarodna organizacija za migracije (IOM), Program za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP), Beograd, 2021.
75. <https://www.mpn.gov.rs/otvoreno-poglavlje-26-obrazovanje-i-kultura/>
76. Republika Srbija, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Akcioni plan za Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje, Beograd, 2020.
77. Direktiva Saveta 94/33/EZ od 22. juna 1994. godine o zaštiti mladih osoba na radu, SL L 216, 20.08.1994, str. 12.
78. Republika Srbija, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Akcioni plan za Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje, Beograd, 2020.
79. Ibid.
80. 32013H0426(01) (EUR-Lex: 05.20.30.30) Preporuka Saveta o uspostavljanju Garancije za mlade (SL S 120, 26.4.2013, str. 1–6) 2012/0351 (NLE)
81. Međunarodna organizacija rada (MOR), Uvođenje Garancija za mlade u Republici Srbiji, procena izvodljivosti, MOR, Beograd, 2020.
82. Strategija zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine, Službeni glasnik RS, broj 18/2021 i 36/2021

-
83. ERP predstavlja najvažniji strateški dokument u ekonomskom dijalogu sa Evropskom komisijom i državama članicama Evropske unije (EU). Izrada ovog dokumenta na godišnjem nivou je značajna za Republiku Srbiju, kao državu kandidata za članstvo u Evropskoj uniji, jer predstavlja pripremu za učesće u procesu ekonomskog i fiskalnog nadzora država članica EU, odnosno predstavlja uključenje u proces evropskog semestra koordinacije ekonomskih politika u EU.
 84. Vlada Republike Srbije, Program ekonomskih reformi za period od 2021. do 2023. godine, Beograd, 2021.
 85. Evropska komisija, Radni dokument Komisije, Republika Srbija – Izveštaj za 2021. godinu, Strazbur, 19.10.2021.
-

Literatura:

Aleksić, D., Arandarenko, M., Ognjanov, G., Ex post analiza nacionalne strategije zapošljavanja za period 2011–2020. godine, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, Beograd, 2020.

Evropska komisija, Radni dokument Komisije, Republika Srbija – Izveštaj za 2021. godinu, Strazbur, 19.10.2021.

Klašnja, S., Osnovni pokazatelji položaja mladih u Srbiji – Komparativna analiza sa drugim evropskim zemljama i trendovi, Ministarstvo omladine i sporta, Beograd, 2020.

Međunarodna organizacija rada (MOR), Uvođenje Garancija za mlade u Republici Srbiji, procena izvodljivosti, MOR, Beograd, 2020.

Ministarstvo omladine i sporta, Izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za mlade u Republici Srbiji od 2015. do 2020. godine, Beograd, 2021.

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Ex-post analiza efekata Zakona o volontiranju, Unicef, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2020.

Mitrović, S., Uporedna analiza Nacionalne strategije za mlade za period od 2015. do 2025. godine i međunarodnih i nacionalnih strategija /programa u oblasti omladinske politike, Švajcarska agencija za razvoj i saradnju (SDC), Međunarodna organizacija za migracije (IOM), Program za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP), Beograd, 2021.

Nacionalna služba za zapošljavanje, Mesečni statistički bilten – Nezaposlenost i zapošljavanje u Republici Srbiji broj 230, Beograd, Oktobar 2021.

Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine, Službeni glasnik RS, broj 22/2015

Ninamedia Research, „Istraživanje položaja i potreba mladih u Republici Srbiji – terensko istraživanje“, Beograd, 2020.

Republički zavod za statistiku, Bilten Anketa o radnoj snazi u Republici Srbiji, 2020. godine, RZS, Beograd 2021.

Republički zavod za statistiku, Srednje obrazovanje u Republici Srbiji, 2011. i 2020. godine, Beograd, 2021.

Republički zavod za statistiku, Statistika obrazovanja – Visoko obrazovanje, Saopštenje AS20 – Upisani studenti 2020/21 školska godina, Broj 163 - god. LXXI, Beograd, 24.06.2021.

Republički zavod za statistiku, Statistika obrazovanja – Visoko obrazovanje, Saopštenje AS21 – Diplomirani studenti, 2020, Broj 164 – god. LXXI, Beograd, 24.06.2021.

Republika Srbija, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Akcioni plan za Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje, Beograd, 2020.

RZS, Saopštene PD10 – Anketa o prihodima i uslovima života, broj 282 – god. LXXI, Beograd: RZS, 15.10.2021.

Stojanović, B., Ivković, A., Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji – 2021, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2021.

Stojanović, M., Bulat, M., Kvalitativno istraživanje za potrebe ex-post analize Zakona o mladima RS – Prva decenija Zakona o mladima, izvešta sa preporukama, KOMS, Beograd, 2021.

Strategija o ekonomskim migracijama Republike Srbije za period 2021-2027. godine, Službeni glasnik RS, broj 21/2020

Strategija razvoja digitalnih veština u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine, Službeni glasnik RS, broj 21/2020

Strategija zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine, Službeni glasnik RS, broj 18/2021 i 36/2021

Videnović, M., Čaprić, G., Pisa 2018 – Izveštaj za Republiku Srbiju, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Beograd, 2020.

Vlada Republike Srbije, Program ekonomskih reformi za period od 2021. do 2023. godine, Beograd, 2021.

Zakon o mladima, Službeni glasnik RS, broj 50/2011

Zakon o volontiranju, Službeni glasnik RS, broj 36/2010.

Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti, Službeni glasnik RS, broj 36/2009, 88/2010, 38/2015, 113/2017, 113/2017 – dr. zakon i 49/2021

PODRŠKA: Izradu ovog dokumenta omogućila je Vlada Švajcarske u okviru projekta „Podrška unapređenju socijalnog uključivanja u Republici Srbiji“.

NAPOMENA: Ovaj dokument ne predstavlja zvaničan stav Vlade Republike Srbije, kao ni Vlade Švajcarske. Svi pojmovi upotrebljeni u publikaciji u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.
